

ZOBOWIĄZANIA PAŃSTWA POLSKIEGO I KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO ZAWARTE W KONKORDACIE Z 28 LIPCA 1993 ROKU

Proklamowana przez Sobór Watykański II zasada niezależności i autonomii państwa i Kościoła, każdego w swojej dziedzinie¹, wyrosła na gruncie teorii dualizmu religijno-politycznego, wpisana do art. 1 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 roku² (oraz do art. 25 ust. 3 konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku)³, stanowi właściwą formułę w kształtowaniu wzajemnych relacji między wspólnotą polityczną i wspólnotą religijną. Nawiązując bowiem do słów Jezusa Chrystusa: „Oddajcie więc Cezarowi to, co należy do Cezara, a Bogu to, co należy do Boga” (Mt 22, 21), głosi de facto separację, czyli oddzielenie państwa i Kościoła, ta zaś nakazuje wzajemne respektowanie kompetencji obu wspólnot w zakresie spraw objętych własną misją jednej i drugiej. W myśl tej zasady, w art. 5 Konkordatu Państwo Polskie zapewniło Kościołowi katolickiemu generalnie „swobodne i publiczne pełnienie jego misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego”. Sformułowanie to zawiera jednocześnie – *implicite* – gwarancję złożoną Państwu przez Kościół, iż jego misja będzie prawnie ukierunkowana na realizację celów zgodnych z własnym posłannictwem⁴.

W art. 1 umowy dwustronnej obydwie jej podmioty, zobowiązując się „do pełnego poszanowania” zasady niezależności i autonomii „we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego”, złożyły sobie nawzajem stosowne gwarancje dotyczące przestrzegania własnych kompetencji.

Celem niniejszego studium jest wskazanie wpisanych do Konkordatu wzajemnych wobec siebie zobowiązań Państwa Polskiego i Kościoła katolickiego.

---

¹ Zob. *Konstytucja duszpasterska „Gaudium et spes”*, n. 76.

² Dz. U. 1998 Nr 51, poz. 318.

³ Dz. U. 1997 Nr 78, poz. 483.

⁴ W. GÓRALSKI, A. PIĘNDYK, *Zasada niezależności i autonomii Państwa i Kościoła w konkordacie polskim z 1993 roku*, Warszawa 2000, s. 20. Państwo jednak nie zapewnia generalnie skuteczności w porządku państwowym aktów dokonanych na podstawie prawa kanonicznego; czyni to wyłącznie w przypadkach wyraźnie określonych. Zob. J. KRUKOWSKI, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Lublin 1999, s. 108-109.

1. Zobowiązania Państwa wobec Kościoła

W art. 3 Państwo składa gwarancję swobodnego utrzymywania przez Kościół katolicki oraz jego osoby prawne i fizyczne stosunków oraz komunikowania się ze Stolicą Apostolską i innymi podmiotami: konferencjami biskupów, Kościołami partykularnymi, „a także między sobą i z innymi wspólnotami i instytucjami, organizacjami i osobami w kraju i za granicą”. Zobowiązanie to jest potwierdzeniem i rozwinięciem art. 19 ust. 2 pkt 18 Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁵.

W art. 4 ustt. 1-2 Państwo uznaje osobowość prawną „Kościół katolickiego” oraz „wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego”. Ponadto w art. 4 ust. 3 Państwo zobowiązuje się do tego, by, „inne instytucje kościelne”, a więc jednostki, które nie posiadają osobowości prawnej na forum kościelnym, mogły ją uzyskać „na podstawie prawa polskiego”⁶.

Przytoczony już wyżej art. 5, zapewniający Kościołowi katolickiemu (we wszystkich jego obrządkach) swobodne i publiczne pełnienie jego misji, jest uszczegółowieniem przyjętej w art. 1 Konkordatu oraz w art. 25 ust. 3 konstytucji zasady niezależności i autonomii.

W art. 6 ust. 1 pomieszczono gwarancję Państwa dotyczącą swobody Kościoła katolickiego w zakresie tworzenia właściwych mu struktur, „w szczególności erygowania, zmieniania i znoszenia prowincji kościelnych, archidiecezji, diecezji, ordynariatu polowego, administratur apostolskich, prałatur personalnych i terytorialnych, opactw terytorialnych, parafii, instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego oraz innych kościelnych osób prawnych”⁷.

Art. 7 ust. 1 zawiera stwierdzenie, w myśl którego „urzędy kościelne obsadza kompetentna władza kościelna zgodnie z przepisami prawa kanonicznego”. Państwo więc zobowiązuje się do poszanowania całkowitej autonomii Kościoła w wykonywaniu jednego ze znaczących obszarów jego własnej jurysdykcji⁸. Implikacją tej gwarancji jest norma art. 7 ust. 2, uznająca iż „mianowanie i odwoływanie biskupów należy wyłącznie do Stolicy Apostolskiej”.

---

⁵ Dz. U. 1989 Nr 29, poz. 155 z późn. zm.

⁶ Por. artt. 6-9 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego (Dz. U. 1989 Nr 29, poz. 154 z późn. zm.).

⁷ Por. art. 13 ust. 4 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

⁸ Por. art. 14 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

Zapewnienie w art. 8 ust. 1 Kościołowi katolickiemu wolności „sprawowania kultu zgodnie z artykułem 5” jest gwarancją generalną, stanowiącą uszczegółowienie – w odniesieniu do pełnionej przez Kościół misji uświęcania – gwarancji wpisanej do powołanego art. 5⁹. Natomiast w art. 8 ust. 2 znalazło się zobowiązanie Państwa w formie uznania, iż „organizowanie kultu publicznego należy do władzy kościelnej zgodnie z przepisami prawa kanonicznego”.

Przedmiotem gwarancji udzielonej przez Państwo w art. 8 ust. 3 jest nienaruszalność miejsc przeznaczonych przez właściwą władzę kościelną „do sprawowania kultu i grzebania zmarłych”. Chodzi tutaj o kościoły, oratoria, kaplice, sanktuaria, ołtarze oraz cmentarze, które to miejsca „przeznaczone [do wyżej określonych celów – W.G.] przez właściwą władzę kościelną” nie mogą być przedmiotem ingerencji państwa zmierzającej do przeznaczenia ich na inny użytek¹⁰.

Art. 8 ust. 4 zapewnia Kościołowi swobodne, tzn. bez zezwolenia władz państwowych, sprawowanie kultu publicznego „w miejscach innych niż określone w ustępie 3”, a więc poza miejscami przeznaczonymi na ten cel przez właściwą władzę kościelną¹¹.

Zobowiązanie Państwa do poszanowania dni świątecznych – jako wolnych od pracy – wpisane do art. 9 ust. 1 umowy dwustronnej zawiera katalog dni wolnych od pracy, obejmujący niedziele i siedem dni świątecznych (1 stycznia, drugi dzień Wielkanocy, dzień Bożego Ciała, 15 sierpnia, 1 listopada, 25 grudnia i 26 grudnia)¹².

Art. 10 ust. 1, poświęcony małżeństwu tzw. konkordatowemu, zawiera z kolei zapewnienie Państwa, iż „od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim”, jeżeli zostaną spełnione określone tam warunki (nieistnienie między nupturientami przeszkód wynikających z prawa polskiego; złożenie przez nupturientów – przy zawieraniu małżeństwa – zgodnego oświadczenia woli dotyczącego wywarcia owych skutków; wpisanie zawarcia małżeństwa w aktach stanu cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia mał-

---

⁹ Por. art. 15 ust. 1 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

¹⁰ Pojęcie nienaruszalności „nie może być rozumiane jako prawo odmowy pochowania na cmentarzu katolickim osoby innego [niż katolickie – W.G.] wyznania lub niewierzącej”. Deklaracja Rządu RP z dnia 15 kwietnia 1997 r. (M.P. 1997 Nr 4, poz. 51).

¹¹ Por. art. 15 ustt. 2-3 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

¹² Por. art. 17 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

żeństwa, przy czym „termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzymany z powodu siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny”¹³.

W art. 10 ust. 3 Państwo dało gwarancję poszanowania autonomii „kompetentnej władzy kościelnej” w orzekaniu „o ważności małżeństwa kanonicznego, a także w innych sprawach małżeńskich przewidzianych w prawie kanonicznym”.

W art. 12 ust. 1 Kościół katolicki otrzymał od Państwa, uznającego – jak zaznaczono *in principio* tego zapisu: „prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci” – gwarancję dotyczącą organizowania przez „szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej”, „zgodnie z wolą zainteresowanych?”, nauki religii „w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych”¹⁴.

W art. 12 ust. 2 strona państwowa uznaje prawo władzy kościelnej do opracowywania programu nauczania religii katolickiej oraz podręczników.

W art. 12 ust. 3 zd. drugie Państwo zobowiązało się do tego, iż cofnięcie nauczycielowi religii w szkole lub w przedszkolu upoważnienia (*missio canonica*) przez biskupa diecezjalnego będzie uznawać za „utrata prawa do nauczania religii”.

Z kolei w art. 12 ust. 4 zawarta jest gwarancja, w myśl której „w sprawach treści nauczania i wychowania religijnego nauczyciele religii podlegają przepisom i zarządzeniom kościelnym”.

---

¹³ Ponieważ art. 10 ust. 1 konkordatu nie nadaje się do bezpośredniego stosowania, w art. 10 ust. 6 tejże umowy strona państwowa zobowiązała się do wprowadzenia „koniecznych zmian w prawie polskim”. Zostały one wprowadzone przez Ustawę z dnia 24 lipca 1998 roku o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 1998 Nr 117, poz. 757), do której Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał dwa akty prawne wykonawcze: Rozporządzenie z dnia 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczenia oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów (Dz. U. 1998 Nr 136, poz. 884) oraz Obwieszczenie z dnia 4 listopada 1998 r. w sprawie ogłoszenia wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do sporządzenia zaświadczenia stanowiącego podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2-3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (M.P. 1998 Nr 40, poz. 554).

¹⁴ Por. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. 1991 Nr 95, poz. 425 z późn. zm.); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 czerwca 1999 r. (Dz. U. 1999 Nr 67, poz. 753).

W art. 12 ust. 5 została udzielona Kościołowi gwarancja korzystania „ze swobody prowadzenia katechezy dla dorosłych, łącznie z duszpasterstwem akademickim”¹⁵.

Zobowiązanie Państwa jest następnie zawarte w art. 13, który zapewnia możliwość „wykonywania praktyk religijnych, a w szczególności uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta, dzieciom i młodzieży katolickiej przebywającym na koloniach i obozach oraz korzystającym z innych form zbiorowego wypoczynku”¹⁶.

Strona państwowa zagwarantowała Kościołowi w art. 14 ust. 1 prawo zakładania i prowadzenia własnych placówek oświatowych i wychowawczych, w tym przedszkoli oraz szkół wszystkich rodzajów, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego¹⁷.

W art. 14 ust. 2 znalazło się zapewnienie, iż szkoły prowadzone przez jednostki Kościoła katolickiego w realizowaniu programu nauczania przedmiotów – poza minimum programowym – „stosują się do przepisów kościelnych”.

Art. 14 ust. 3 natomiast zawiera gwarancję odnoszącą się do nauczycieli, wychowawców i innych pracowników oraz do uczniów i wychowanków szkół i placówek oświatowych i wychowawczych prowadzonych przez jednostki Kościoła katolickiego a będących „szkołami lub placówkami publicznymi” albo mających „uprawnienia szkół lub placówek publicznych”. Wymienione kategorie osób „mają prawa i obowiązki takie same jak analogiczne osoby w szkołach i placówkach publicznych”¹⁸.

Art. 14 ust. 4 daje gwarancję, iż szkoły i placówki, o których mowa w art. 14 ust. 1, „będą dotowane przez Państwo lub organy samorządu terytorialnego w przypadkach i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy”.

W art. 15 ust. 1 strona państwowa „gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo do swobodnego zakładania i prowadzenia szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo-badawczych”. Gwarancja ta dotyczy wszelkiego typu ko-

---

¹⁵ Por. art. 18 ust. 2 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

¹⁶ Por. art. 30 ustt. 1-2 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

¹⁷ Por. art. 20 ust. 1 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

¹⁸ Por. art. 21 ustt. 1-3 oraz art. 22 ust. 1 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego. Postanowienia całego art. 14 konkordatu należy uznać za wyraz poszanowania równości praw rodziców – jako podatników – posyłających swoje dzieci do szkół prywatnych lub społecznych, z prawami tych rodziców, którzy posyłają swoje dzieci do szkół publicznych. W. GÓRALSKI, A. PIĘNDYK, *Zasada niezależności i autonomii*, jw., s. 45.

ścielnych szkół wyższych oraz kościelnych instytutów naukowo-badawczych, zakładanych w oparciu o przepisy prawa kościelnego¹⁹.

Art. 15 ust. 3 zawiera gwarancję dotyczącą dotowania przez Państwo Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego²⁰.

W tym samym art. 15 ust. 3 Państwo składa gwarancję rozważenia możliwości „udzielania pomocy finansowej odrębnym wydziałom wymienionym w ustępie 1” (chodzi o wydziały teologiczne istniejące poza uniwersytetem)²¹.

W art. 16 ust. 1 Państwo gwarantuje, iż sprawowanie opieki duszpasterskiej „nad żołnierzami wyznania katolickiego w czynnej służbie wojskowej, w tym również zawodowej” – „w ramach ordynariatu polowego” – będzie sprawowane przez Biskupa Polowego, „zgodnie z prawem kanonicznym i statutem zatwierdzonym przez Stolicę Apostolską”²².

---

¹⁹ Zob. art. 23 ustt. 1 i 5 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

²⁰ Por. art. Nowym elementem – w stosunku do regulacji ustawowej – było jedynie zobowiązanie odnoszące się do Papieskiej Akademii Teologicznej, potwierdzone Ustawą z dnia 26 czerwca 1997 r. o finansowaniu Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie z budżetu Państwa (Dz. U. 1997 Nr 103, poz. 650), gdyż w stosunku do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego zobowiązanie konkordatowe poprzedziła Ustawa z 14 czerwca 1991 r. o finansowaniu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z budżetu Państwa (Dz. U. 1991 Nr 61, poz. 259). Zob. W. GÓRALSKI, *Gwarancje harmonijnego kształtowania się wzajemnych relacji Państwa Polskiego i Kościoła Katolickiego w konkordacie z 1993 roku*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 71 (2009), z. 2, s. 75.

²¹ Istnieją dwa wydziały tego rodzaju: Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie i Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu. W dniu 5 kwietnia 2006 roku Sejm RP uchwalił trzy ustawy o finansowaniu z budżetu państwa Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu i Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie. Zob. Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 r. o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie z budżetu państwa (Dz. U. 2006 Nr 94, poz. 648); Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 r. o finansowaniu Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu z budżetu państwa (Dz. U. 2006 Nr 94, poz. 649); Ustawa z dnia 5 kwietnia 2006 r. o finansowaniu Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie (Dz. U. 2006 Nr 94, poz. 650).

²² Por. artt. 25-28 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego. Ordynariat Polowy Wojska Polskiego W Polsce Stolica Apostolska reaktywowała 21 stycznia 1991 roku. W porządku prawnym państwowym Ordynariat Polowy funkcjonuje zgodnie z aktem wykonawczym, jakim jest Decyzja Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 sierpnia 2006 r. w sprawie organizacyjnego usytuowania Ordynariatu Polowego w resorcie Obrony Narodowej oraz współpracy organów wojskowych z Ordynariatem Polowym (Dz. U. MON 2006 Nr 16, poz. 202).

W art. 16 ust. 2 strona państwowa podjęła zobowiązanie, w myśl którego żołnierzom, o których mowa w ust. 1, zapewnia „możliwość swobodnego uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta, jeśli nie koliduje to z ważnymi obowiązkami służbowymi”²³.

Przedmiotem gwarancji zawartej w art. 16 ust. 3 jest zwolnienie od służby wojskowej (przeniesienie do rezerwy) kapłanów i diakonów oraz członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego po złożeniu profesji wieczystej, a także odroczenie tej służby – „ze względu na odbywanie nauki” – „alumnom wyższych seminariów duchownych, osobom po złożeniu ślubów czasowych oraz nowicjuszom”²⁴.

Z kolei w art. 16 ust. 4 Państwo gwarantuje, że „kapłani przeniesieni do rezerwy mogą być powołani do odbywania ćwiczeń wojskowych tylko w celu przeszkolenia do pełnienia funkcji kapelana wojskowego na wniosek właściwego przełożonego kościelnego”. Powołanie więc kapłana przeniesionego do rezerwy może nastąpić wyłącznie we wspomnianym wyżej celu i tylko na wniosek biskupa diecezjalnego lub wyższego przełożonego zakonnego (w stosunku do kapłana zakonnego).

W art. 17 ust. 1 Państwo zobowiązało się do zapewnienia warunków „do wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych osobom przebywającym w zakładach penitencjarnych, wychowawczych, resocjalizacyjnych oraz opieki zdrowotnej i społecznej, a także w innych zakładach i placówkach tego rodzaju”.

Natomiast uszczegółowienie przytoczonego przepisu znalazło się w art. 17 ust. 2, gdzie zaznaczono, że osobom, o których mowa w ust. 1, „zapewnia się w szczególności możliwość uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta oraz w katechizacji i rekolekcjach, a także korzystania z indywidualnych posług religijnych w zgodzie z celami pobytu tych osób wskazanych w ustępie 1”²⁵.

Art. 19 zawiera gwarancję, której przedmiotem jest „prawo wiernych do zrzeszania się zgodnie z prawem kanonicznym i w celach określonych w tym prawie”²⁶.

Gwarancja dostępu Kościoła do środków społecznego przekazu, stanowiąca jeden z podstawowych warunków poszanowania wolności religij-

---

²³ Por. art. 25 ustt. 1-2 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

²⁴ Por. art. 29 ustt. 1-2 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

²⁵ Por. artt. 30 ust. 1, 31 ust. 1 i 3 i 32 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego. Zwrot „w szczególności” wskazuje na wyszczególnienie praktyk religijnych jedynie w formie egzemplatywnej, nie zaś wyczerpującej.

²⁶ Por. artt. 33-37 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

nej, została wpisana do art. 20 ust. 1, w którym Państwo zapewnia Kościołowi katolickiemu prawo „swobodnego drukowania, wydawania i rozpowszechniania wszelkich publikacji związanych z jego posłannictwem”.

Z kolei w art. 20 ust. 2 strona państwowa gwarantuje Kościołowi prawo „do posiadania i używania własnych środków społecznego przekazu, a także do emitowania programów w publicznej radiofonii i telewizji, na zasadach określonych w prawie polskim”²⁷.

W art. 21 ust. 1 zd. pierwsze Kościół katolicki otrzymał zapewnienie prowadzenia przez „odpowiednie instytucje kościelne”, każdej zgodnie ze swoją naturą, „działalności o charakterze misyjnym, charytatywnym i opiekuńczym”. Konsekwencją tego zapisu jest następnie gwarancja tworzenia przez te instytucje własnych struktur organizacyjnych i urządzanie publicznych zbiórek (zd. drugie). Podmiotem gwarancji są instytucje kościelne, które – zgodnie ze swoimi celami – zajmują się określoną dziedziną posługi: misyjnej, charytatywnej, opiekuńczej (np. *Papieskie Dzieła Misyjne* w zakresie działalności misyjnej czy *Caritas Polska* w zakresie działalności charytatywnej na szczeblu krajowym)²⁸.

W art. 21 ust. 2 pomieszczono gwarancję zapewniającą Kościołowi katolickiemu prawo „do zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych i członków zakonów, jeżeli odbywają się w obrębie terenów kościelnych, kaplic oraz w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony” (w ten sposób tego rodzaju zbiórki zostały wyjęte spod przepisów prawa polskiego o zbiórkach publicznych)²⁹.

Do art. 22 ust. 1 wpisano gwarancję dotyczącą zrównania pod względem prawnym działalności podejmowanej przez kościelne osoby prawne, która służy celom „humanitarnym, charytatywno-opiekuńczym i oświatowo-wychowawczym”, z „działalnością służącą analogicznym celem i prowadzoną przez instytucje państwowe”³⁰.

W art. 22 ust. 4 Państwo zobowiązuje się do udzielania – „w miarę możliwości” – „wsparcia materialnego w celu konserwacji i remontowania

---

²⁷ Por. artt. 46 ust. 1, 47, 48 ustt. 1 i 3 i art. 49 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

²⁸ Por. artt. 7 ust. 12, pkt 2-4 i ust. 3. pkt 7-9 oraz artt. 38-40 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

²⁹ Por. art. 57 ust. 1-2 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

³⁰ Przepis ten zapewnia instytucjom kościelnym działającym w określonym zakresie równe traktowanie z organizacjami państwowymi (m.in. w dostępie do środków z finansów publicznych). Jest to element nowy w stosunku do Ustawy z 17 maja 1989 roku. Zob. J. KRUKOWSKI, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000, s. 324-325.

zabytkowych obiektów sakralnych i budynków towarzyszących, a także dzieł sztuki stanowiących dziedzictwo kultury”³¹.

Przedmiotem zobowiązania Państwa w art. 23 są prawa majątkowe kościelnych osób prawnych: Państwo uznaje ich prawo do nabywania, posiadania, użytkowania i zbywania mienia nieruchomego i ruchomego oraz nabywania i zbywania praw majątkowych³².

W art. 24 Państwo gwarantuje uznawanie prawa Kościoła do „budowy, rozbudowy i konserwacji obiektów sakralnych i kościelnych oraz cmentarzy [...]” (zd. pierwsze)³³, a także uznawanie prawa biskupa diecezjalnego lub innego właściwego ordynariusza do decydowania o potrzebie budowy świątyni i o założeniu cmentarza (zd. drugie).

Wreszcie w art. 26 Państwo zobowiązuje się do uznawania prawa kościelnych osób prawnych do zakładania fundacji³⁴.

2. Zobowiązania Kościoła wobec Państwa

W art. 6 ust. 2 Stolica Apostolska daje gwarancję, że „żadna część terytorium polskiego nie będzie włączona do diecezji lub prowincji kościelnej mającej swą stolicę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej”. Jednocześnie, w art. 6 ust. 3 zobowiązała się, iż „żadna diecezja mająca swą stolicę w Rzeczypospolitej Polskiej nie będzie się rozciągała poza granice Państwa Polskiego”³⁵.

Art. 6 ust. 4-5 zawiera gwarancje dotyczące przynależności biskupów do Konferencji Episkopatu oraz sprawowania jurysdykcji na terenie RP przez biskupa niebędącego obywatelem polskim. Tak więc w ust. 4 Stolica

---

³¹ Zob. J. KRUKOWSKI, *Realizacja Konkordatu z 1993 r. w polskim porządku prawnym*, w: *Konkordat polski w 10 lat po ratyfikacji. Materiały z konferencji*, red. J. WROCEŃSKI, H. PIETRZAK, Warszawa 2008, s. 122-123.

³² Por. artt. 52-54 oraz 59 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

³³ Por. artt. 41-45 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

³⁴ Por. art. 58 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

³⁵ Stolica Apostolska, kompetentna w tworzeniu i dokonywaniu zmian w strukturze jednostek kościelnych, zobowiązała się w art. 6 ustt. 1-2 do tego, że: 1) nie włączy do żadnej diecezji lub prowincji kościelnej mających swoją stolicę w innym państwie, jakiegokolwiek części (np. przygranicznej wsi) danej jednostki kościelnej terytorialnej będącej integralną częścią terytorium polskiego; 2) nie włączy do żadnej z diecezji polskich, tzn. mających swoje stolice w granicach RP, jakiegokolwiek terytorium (np. przygranicznej wsi) położonego poza tymi granicami. W. GÓRALSKI, W. ADAMCZEWSKI, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994, s. 40.

Apostolska zobowiązała się, iż „biskup należący do Konferencji Episkopatu Polski nie będzie należał do krajowej Konferencji Episkopatu w innym państwie”. Natomiast w ust. 5 zapewniła Państwo, że „biskup nie będący obywatelem polskim nie będzie należał do Konferencji Episkopatu Polski” i że „biskup taki nie będzie sprawował jurysdykcji w Rzeczypospolitej Polskiej, wyjąwszy legata lub innego wysłannika papieskiego”³⁶.

W art. 7 ust. 3 strona kościelna zobowiązała się do tego, że „Stolica Apostolska będzie mianować biskupami w Polsce duchownych, którzy są obywatelami polskimi”. Klauzula ta, ograniczająca najwyższą władzę kościelną w powoływaniu na urząd biskupi, stanowi wyjątek od zasady wyrażonej w art. 7 ust. 1 Konkordatu.

W art. 7 ust. 4 strona kościelna podejmuje zobowiązanie, iż „w odpowiednim czasie poprzedzającym ogłoszenie nominacji biskupa diecezjalnego Stolica Apostolska poda jego nazwisko do poufnej wiadomości Rządu Rzeczypospolitej Polskiej”. Jednocześnie strona ta przyjmuje zobowiązanie, że dołoży starań, „aby to powiadomienie nastąpiło możliwie wcześnie”³⁷.

Art. 8 ust. 2 zawiera zobowiązanie strony kościelnej, iż w organizowaniu kultu publicznego władza kościelna będzie respektować obowiązujące w tym zakresie normy prawa polskiego³⁸.

W art. 8 ust. 3 zd. trzecie, strona kościelna *implicite* gwarantuje nie-sprzeciwianie się w stosowaniu prawa polskiego w przypadkach wyłączenia z miejsc kultu i cmentarzy.

Art. 8 ust. 4 zawiera *implicite* gwarancję stosowania się przez organizatorów sprawowania kultu publicznego do przepisów prawa polskiego dotyczących sprawowania tegoż kultu w miejscach innych niż określone w art. 8 ust. 3 (miejsca przeznaczone przez właściwą władzę kościelną do

---

³⁶ Zob. W. GÓRALSKI, *Gwarancje harmonijnego kształtowania się wzajemnych relacji*, jw., s. 78. Obywatelstwo polskie i narodowość polska nie muszą iść w parze, stąd też członkiem Konferencji Episkopatu Polski czy biskupem sprawującym jurysdykcję na terenie RP – nie licząc legata i innego wysłannika papieskiego – może być duchowny innej narodowości, jeśli posiada obywatelstwo polskie. Nic też nie stoi na przeszkodzie, by biskup polski był członkiem konferencji biskupów o zasięgu ponadregionalnym (np. Konferencji Biskupów Europy). Tamże.

³⁷ „Jakkolwiek przytoczony zapis stwarza możliwość podjęcia przez Rząd RP próby ewentualnej interwencji w formie poinformowania Stolicy Apostolskiej o jakiejś ważnej okoliczności dotyczącej osoby mianowanego już biskupa diecezjalnego (gdy nominacja ta nie jest jeszcze ogłoszona), to jednak z naciskiem należy podkreślić, iż art. 7 ust. 4 nie daje władzy państwowej żadnych uprawnień do zgłaszania formalnego sprzeciwu wobec takiej nominacji”. W. GÓRALSKI, *Gwarancje harmonijnego kształtowania się wzajemnych relacji*, jw., s. 79.

³⁸ Zob. art. 15-16 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

sprawowania kultu i grzebania zmarłych) „w szczególności ze względu na bezpieczeństwo i porządek publiczny”³⁹.

W art. 8 ust. 5, w którym strona państwowa zastrzegła sobie prawo do podejmowania „niezbędnych działań w miejscach określonych w ustępie 3 także bez uprzedniego powiadomienia władzy kościelnej, jeśli jest to konieczne dla ochrony życia, zdrowia lub mienia”, strona kościelna *implicite* dała gwarancję, iż w określonych w zapisie przypadkach akceptować będzie tego rodzaju interwencje w miejscach przeznaczonych na sprawowanie kultu i grzebanie zmarłych⁴⁰.

Zobowiązanie Kościoła zostało następnie złożone w art. 10 ust. 2, określającym przedmiot pouczenia nupturientów przez duchownego w ramach przygotowania do zawarcia małżeństwa w trybie art. 10 ust. 1 Konkordatu. Poza pouczeniem nupturientów o nierozzerwalności małżeństwa kanonicznego, duchowny winien więc pouczyć ich „o przepisach prawa polskiego dotyczących skutków małżeństwa”⁴¹.

W art. 10 ust. 4 strona kościelna dała gwarancję poszanowania „wyłącznej kompetencji sądów państwowych” w orzekaniu „w sprawach małżeńskich w zakresie skutków określonych w prawie polskim”.

Art. 12 ust. 2 zawiera zobowiązanie Kościoła do podawania przez władzę kościelną „do wiadomości kompetentnej władzy państwowej” programu nauczania religii katolickiej oraz podręczników.

Sformułowanie art. 12 ust. 4, iż nauczyciele religii (w szkołach i w przedszkolach) „w innych sprawach [niedotyczących treści nauczania i wychowania religijnego – W.G.] „podlegają przepisom państwowym” wskazuje *implicite* na gwarancję strony kościelnej, że nauczyciele religii będą przestrzegać tychże przepisów.

Art. 14 ust. 1 zawiera zobowiązanie strony kościelnej do stosowania się przez jednostki kościelne zakładające i prowadzące placówki oświatowe

---

³⁹ Zob. art. 16 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego. Praktyczne zasady dotyczące uzgadniania imprez kościelnych określa Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 21 lipca 1993 r. w sprawie określenia sposobu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego podczas trwania imprez na drogach, warunków odbywania, trybu postępowania i organów właściwych w tych sprawach (Dz. U. 1993 Nr 73, poz. 345).

⁴⁰ Zob. art. 16 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego. Użycie w tekście art. 8 ust. 5 konkordatu słowa „także” wskazuje, że jeśli w danym przypadku pozwalają na to okoliczności, władza publiczna powinna o zamierzonych działaniach powiadomić władzę kościelną. W. GÓRALSKI, *Gwarancje harmonijnego kształtowania się wzajemnych relacji*, jw., s. 80.

⁴¹ Przepis ten skonkretyzowała Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski dla duszpasterzy z dnia 22 października 1998 r. dotycząca małżeństwa konkordatowego (n. 12 b) polecając duchownemu zapoznanie nupturientów z artt. 1, 8 i 23 k.r.o. (Biuletyn Prasowy Katolickiej Agencji Informacyjnej, 1998, nr 90).

i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów, do przepisów prawa polskiego.

Gwarancja Stolicy Apostolskiej złożona Państwu polskiemu zawarta jest następnie w art. 14 ust. 2 zd. pierwsze, w którym stanowi się, iż „w realizowaniu minimum programowego przedmiotów obowiązkowych i wystawianiu druków urzędowych szkoły te [zakładane i prowadzone przez Kościół katolicki – W.G.] podlegają prawu polskiemu”. Strona kościelna zobowiązała się zatem do stosowania się przez szkoły katolickie do przepisów państwowych obowiązujących w tej dziedzinie zakresie.

Art. 14 ust. 2 zd. trzecie: „O publicznym charakterze tych szkół i placówek [o których mowa w art. 14 ust. 1] decyduje prawo polskie” zawiera gwarancję złożoną przez Kościół, w myśl której uznaje prawo Państwa do decydowania o publicznym charakterze szkół i innych placówek oświatowych i wychowawczych prowadzonych przez Kościół katolicki⁴².

W art. 16 ust. 1 strona kościelna daje gwarancję, że statut Ordynariatu Polowego zatwierdza Stolica Apostolska „w porozumieniu z kompetentnymi władzami Rzeczypospolitej Polskiej”.

W art. 16 ust. 2 Państwo zapewnia żołnierzom możliwość swobodnego uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta, „jeśli nie koliduje to z ważnymi obowiązkami służbowymi”. Klauzula ta oznacza, iż w przypadku kolizji dwóch obowiązków: religijnego i służbowego (o znacznej wadze), pierwszeństwo przyznaje się temu ostatniemu; uznanie zaś danego obowiązku za „ważny” należy do władz wojskowych. Jest tu zatem zawarta gwarancja złożona przez stronę kościelną, w myśl której władza kościelna uzna w każdym przypadku kompetencję władzy wojskowej w decydowaniu o tym, jaką kwalifikację nadać określonego obowiązkowi służbowemu żołnierza, gdy spełnienie tej powinności koliduje z prawem do uczestniczenia do Mszy św. w niedziele i święta⁴³.

Art. 16 ust. 5 pomieszczono zobowiązanie Kościoła do kierowania przez władzę kościelną – „w czasie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny” – „dodatkowych [poza kapelanami] kapłanów do pełnienia funkcji kapelanów wojskowych, a diakonów, alumnów wyższych seminariów duchownych oraz członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego do służby do służby sanitarnej lub służby w obronie cywilnej”⁴⁴.

Gwarancję pochodzącą od strony kościelnej należy widzieć następnie w art. 17 ust. 2 *in fine*, regulującym sprawę wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych przez osoby przebywające w za-

⁴² Zob. W. GÓRALSKI, A. PIĘNDYK, *Zasada niezależności i autonomii*, jw., s. 43-44.

⁴³ W. GÓRALSKI, *Gwarancje harmonijnego kształtowania się wzajemnych relacji*, jw., s. 81.

⁴⁴ Por. art. 29 ust. 2 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

kładach tzw. zamkniętych. „Zapewnieniu warunków w tym zakresie, dotyczących w szczególności uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta oraz w katechizacji i rekolekcjach, a także korzystania z indywidualnych posług religijnych, towarzyszy klauzula ograniczająca: «zgodnie z celami pobytu tych osób w zakładach wskazanych w ustępie 1» (penitencjarne, wychowawcze, resocjalizacyjne, opieki zdrowotnej i społecznej, a także inne zakłady i placówki tego rodzaju)”⁴⁵. Klauzula ta wskazuje, iż charakter danego zakładu może w określonych sytuacjach powodować nałożenie pewnych ograniczeń w korzystaniu z prawa do wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych. „Strona kościelna uznała więc tutaj *implicit* kompetencje kierownictwa owych zakładów do ograniczenia tego prawa, jednak wyłącznie w przypadkach, w których korzystanie zeń kolidowałoby z celami pobytu osób w zakładach, o których mowa w art. 17 ust. 1”⁴⁶.

W art. 17 ust. 3 Kościół zobowiązał się do tego, że „biskup diecezjalny skieruje kapelanów [do zakładów, o których mowa w art. 17 ust. 1], z którymi odpowiednia instytucja zawrze stosowną umowę”⁴⁷.

Art. 18 zawiera zobowiązanie strony kościelnej, iż biskupi diecezjalni będą decydować „o organizowaniu posługi duszpasterskiej i katechizacji w języku właściwej mniejszości”. Gwarancję tę należy rozumieć tak, iż w przypadku uznanej potrzeby zorganizowania wymienionej posługi duszpasterskiej i katechizacji właściwy biskup diecezjalny odpowiednio jej zaradzi.

W art. 19 zd. drugie Państwo otrzymało od Kościoła gwarancję, iż w przypadku prowadzenia przez stowarzyszenia kościelne działalności uregulowanej w prawie polskim (n. gospodarczej) będą respektować przepisy tego prawa⁴⁸.

W art. 20 ust. 2 Kościół *implicit* zobowiązuje się, iż korzystając z prawa do posiadania i używania własnych środków społecznego przekazu, a także do emitowania programów w publicznej radiofonii i telewizji będzie to czynić „na zasadach określonych w prawie polskim”, w więc będzie przestrzegać jego przepisów na równi z innymi podmiotami⁴⁹.

---

⁴⁵ W. GÓRALSKI, *Gwarancje harmonijnego kształtowania się wzajemnych relacji*, jw., s. 81.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Por. art. 32 ust. 4 Ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego.

⁴⁸ Zob. W. GÓRALSKI, W. ADAMCZEWSKI, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, jw., s. 101-102.

⁴⁹ Zgodnie z Ustawą z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz. U. 1993, Nr 7, poz. 34 z późn. zm.) oraz Rozporządzeniem Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 2 czerwca 1993 r. w sprawie zawartości wniosku oraz szczegółowego trybu postępowania w sprawach udzielania i cofania koncesji na rozpowszechnianie programów radiofonicznych i telewizyjnych (Dz. U. Nr 52, poz. 244), realizację prawa, o którym w art. 20 ust. 2 konkordatu, regulują porozumienia

Strona kościelna składa *implicite* gwarancję w art. 21 ust. 2, iż w odniesieniu do zbiorów publicznych niespełniających warunków tam określonych będą przestrzegane przepisy prawa polskiego o zbiorach publicznych⁵⁰.

„W związku z dwustronnym zobowiązaniem się stron (w art. 22 ust. 2) do stworzenia specjalnej komisji, która zajmie się «koniecznymi zmianami» w obszarze spraw finansowych instytucji i dóbr kościelnych oraz duchowieństwa, w art. 22 ust. 3 strona kościelna podjęła zobowiązanie, w myśl którego «władzom państwowym wskazana zostanie instytucja kościelna lub instytucje kościelne kompetentne w sprawach wymienionych w ustępie 2»⁵¹.

W art. 23 Stolica Apostolska złożyła gwarancję, iż nabywając, posiadając, użytkując i zbywając mienie nieruchomości i ruchome oraz nabywając i zbywając prawa majątkowe, kościelne osoby prawne będą to czynić „zgodnie z przepisami prawa polskiego”.

W art. 24 zd. pierwsze Kościół przyjął zobowiązanie, iż będzie działać „zgodnie z prawem polskim” w urzeczywistnianiu swojego prawa „do budowy, rozbudowy i konserwacji obiektów sakralnych i kościelnych oraz cmentarzy”.

W art. 24 zd. trzecie Kościół dał gwarancję, iż inicjowanie przez władze kościelne budowy obiektów sakralnych i kościelnych oraz zakładania cmentarzy będzie następować „po uzgodnieniu miejsca z kompetentnymi władzami i po uzyskaniu wymaganych decyzji administracyjnych”.

Art. 25 ust. 1 zawiera zobowiązanie strony kościelnej, w myśl którego „w każdej diecezji komisja powołana przez biskupa diecezjalnego będzie współpracować z właściwymi władzami państwowymi w celu ochrony znajdujących się w obiektach sakralnych i kościelnych dóbr kultury o ogólnonarodowym znaczeniu oraz dokumentów archiwalnych o wartości historycznej i artystycznej”. Zobowiązanie to obejmuje więc zarówno powołanie przez poszczególnych biskupów diecezjalnych komisji ds. współpracy z władzami państwowymi w określonych wyżej celach, jak i podjęcie przez te organy współpracy z właściwymi władzami państwowymi.

W art. 26 strona kościelna daje pośrednio gwarancję przestrzegania przepisów prawa polskiego w przypadkach zakładania przez kościelne osoby prawne fundacji.

Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski z jednostkami publicznej radiofonii i telewizji. Zob. J. KRUKOWSKI, *Realizacja Konkordatu z 1993 r.*, jw., s. 118-119.

⁵⁰ W. GÓRALSKI, *Gwarancje harmonijnego kształtowania się wzajemnych relacji*, jw., s. 82.

⁵¹ Tamże, s. 82-83.

3. Uwagi końcowe

Gwarancją trwałego i harmonijnego kształtowania wzajemnych relacji Państwa i Kościoła katolickiego jest fundamentalna zasada niezależności i autonomii, wpisana zarówno do konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (dot. relacji Państwa i generalnie kościołów oraz innych związków wyznaniowych), jak i do Konkordatu (dot. relacji Państwa i Kościoła katolickiego). Uniwersalny charakter tej zasady sprawia, że można ją stosować bez względu na okoliczności w każdym ustroju politycznym. Niezależność i autonomia wspólnoty politycznej i wspólnoty religijnej, każdej w swojej dziedzinie, znajdująca swój wyraz w szczegółowych regulacjach umowy dwustronnej Stolicy Apostolskiej (reprezentującej Kościół katolicki) i Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi jednocześnie podstawowy warunek prawdziwego dobra człowieka, który znajduje swoje miejsce najczęściej w jednej i w drugiej wspólnocie. Znamienne jest przy tym, iż zawarte w konkordacie gwarancje nie są bynajmniej jednostronne: określone zobowiązania podejmują obydwie strony, nie licząc pominiętych w niniejszym opracowaniu zobowiązań dwustronnych (zob. artt. 1, 2, 9 ust. 2, 10 ust. 5, 11, 12 ust. 3 zd. trzecie, 15 ust. 2, 22 ust. 2, 25 ust. 2, 27 i 28), co zasługuje na podkreślenie. Niejednokrotnie bowiem traktat ten jest postrzegany wyłącznie w kategoriach zobowiązań jednostronnych (Państwa wobec Kościoła).

Utrwalając *status quo* zaistniały wraz z Ustawą z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, umowa z 1993 roku nacechowana wyraźnie wolą stron umocnienia wzajemnej zgody i porozumienia, a nawet gotowością do współdziałania „dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego” (art. 1), stanowi wyraz ich dążenia „do trwałego i harmonijnego uregulowania wzajemnych stosunków” (preambuła Konkordatu).